

KAN VI DYRKE MOLTER?

Foredrag i Norsk Rikskringkasting den 12. november 1950
av fylkesgartner Asbjørn Johansen, Nordland.

Moltebær er vel det mest ettertrakta av alle våre ville bærslag. Hver høst drar folk milevis for å finne litt av denne delikatessen. Enkelte ganger kan en finne så mye som en klarer å bære, men til andre tider må en finne seg i å gå heim uten bær. Det siste hender vel oftest i våre dager. Jeg var selv på en slik tur i år. Etter å ha travet i 30 timer hadde jeg bare 1 liter i spannet. Denne literen ble kostbar. Slike eksempler kunne jeg nevne i massevis. Det viser bare hvor ettertrakta denne bæra er.

En må gå ut fra at våre forfedre også satte stor pris på dette bær. Den er iallefall omtalt særskilt i mange eldre skriv. I 1601 nevner Charles d. Ecluse moltebæret i sitt verk «Rariorum Plantarum Historia». Jeg må også nevne amtmann Hans Hansen Lillienkiolds beskrivelse i sitt verk «Speculum Boreale» av 1701. Han nevner moltebæret som en av de første blant Finnmarks «Urter og blomster», og sier: «Moltebær udi sød Melch er Landsens Jeffnlige Spise oc befordrer dis fleris Cur mod Skjørbug oc anden Fugtigheds Angrip. Den kostlige Saft som aff Bærene udtappis fryder mangen angstig Krop, oc hva behøffur mand da Vinens Lækkerhed der fra Franske Stæder kunde ventis».

Disse ord forteller mye. En hører at folk i Finnmark brukte molter som «Landsens jeffnlige Spise», og at dette bær var den beste kur mot skjørbug. At molter var et godt middel mot skjørbug var landskjent lenge før Lillienkiold skrev verket.

Jeg nevner såvidt disse beskrivelser om moltebæret for å vise at bæret har vært høgt skattet i lang tid tilbake, både av landsdelens befolkning og av de tilreisende.

Interessen for dette verdifulle bæret er fremdeles meget stor — ja så stor at det betales uhyre priser. I år var det forholdsvis bra med bær enkelte strøk av Nordland, men likevel var prisene 6,00—8,00 kr. pr. kg, kanskje mer enkelte ganger.

Ettersom dette bæret er så ettertraktet må det være naturlig å spørre: «Kan vi dyrke molter?» Dette spørsmål faller desto mere naturlig når vi tenker på alle våre store myrrealer. Jeg skal nevne at bare Andøya i Vesterålen har 165.360 dekar myr, Hinnøya 84.000 og Langøya 82.400. På Andøya er over halvparten (57 %) av simpel kvalitet (lyngrik mosemyr) sett fra et jordbruksmessig synspunkt. På Langøya er $\frac{1}{2}$ av simpel kvalitet.

For å gi et klarere bilde av våre myrrealer, kan jeg nevne at Lofoten og Vesterålen alt i alt har vel 400.000 dekar myr, derav er ca. 150.000 av dårlig kvalitet jordbruksmessig sett.

1. Det er på disse dårlige myrtyper moltene vokser. En finner sjelden molteplanten på grasmyr eller grasrik mosemyr. Folk snakker

ofte om «moltemyr». Med moltemyr mener de da gjerne ei myr hvor det er tett bestand av molter. Grunnen til at folk flest kaller det moltemyr kommer vel av at de enser ikke de andre planter som vokser der. Ofte er det rikelig Sphagnumarter (kvitmoser) og ikke sjelden finner en renlav (eller «reinmose») som den feilaktig heter i dagligtale). Røslungen hører også ofte med til dette samfunn.

Karakteristisk for «moltemyra» er at den er svært næringsfattig. Den inneholder lite kalk og er således sur. Strukturen i en slik myr er gjerne lite omdanna plantemateriale.

Jeg er sikker på at flere av leserne har truffet på moltebær andre steder enn på denne moltemyra som jeg har beskrevet. Og det har jeg også.

2. En finner nesten alltid moltebær i bjørkebeltet øverst mot snaufjellet. Den vanlige bunnvegetasjon i denne bjørkeskogen er gjerne forskjellige lyngarter, gras og div. blomsterplanter. Hvor mange arter som er representert beror som regel på hvilken fjellgrunn det er. I dette bjørkebeltet finner en ofte større eller mindre områder som er forsumpa. Det er da gjerne sigevann fra en myr eller en kilde som kan være årsak til det. Ofte er det overdådig med molter på slike plasser. De vokser i et annet plantesamfunn enn på den rene moltemyr. Her finner en ikke så sjelden moltene sammen med forskjellige gras og halvgrasarter. Og som regel vokser det kjerr av *Salix* og *Betula*. Under slike voksebetingelser blir gjerne moltene mye større enn på den rene moltemyr. Bladverket er friskere grønt. Idet hele synes de å trives bedre.

3. Ellers rinner en molteplanten ikke så sjelden helt oppe på litt høyere fjelltopper, og da gjerne i hellinger ned fra toppen. Her vokser da molteplanten sammen med lyngarter og gjerne dvergbjørk. De molter en finner her er også svært store. En finner sjelden bær som bare har utviklet 2—3 fruktemner. Slike bær er nokså vanlige på «moltemyr».

4. Endelig må nevnes en fjerde vokseplass for molter. I strøk hvor det er fugleberg vokser det ofte molter på avsatser i fjellsidene.

Jeg har nevnt fire forskjellige steder hvor moltebæret vokser. Fra den næringsfattige moltemyra til de næringerike fugleberg. Jordstrukturen er helt anderledes i moltemyra enn i bjørkebeltet og i fugleberga.

Hva kan vi så lære av moltens naturlige vokseplasser, om jord og gjødsling?

Det er mange som har prøvd å flytte molteplanten fra myr til hagen. Dette blir som regel mislykket. Enten dør den eller så blir den stående å kure uten å gi fine bær.

Det er vel ingen grunn til å plante den inn i hagen, iallefall ikke her nord, hvor vi har de store vidder med simpel kvitmosemyr, hvor moltebæret naturlig hører heime. Det hender jo at jordbrukets folk legger ut slik simpel myr til bureising. Når jeg kommer på en slik

myr hvor oppdyrkingen er begynt, blir jeg alltid stående å grunne på dette spørsmålet: Er det riktig å tvinge timotei og kløver til å vokse der, når det er moltenes naturlige voksested? En kan neppe regne med mere enn 300 kg høy i middel pr. dekar på slik myr, og regnet etter 15 øre pr. kg vil det si 45,00 kr. Etter en pris av 6,00 kr. pr. kg for molter vil 7—8 kg molter pr. dekar være like eller mere lønnsomt. Jeg tror at de næringsfattige myrer må reserveres for molter. Det er et for verdifullt bær til at vi skal ødelegge dens naturlige voksesteder med timoteidyrking.

Studiet av moltekulturen må tas opp på et bredt grunnlag. Og jeg tror det er viktig at disse studier blir drevet ute i moltetrakter. En kan ikke ta med seg planten til forsøksstasjonene våre. Vi må først og fremst lære å kjenne plantens krav på dens naturlige voksesteder, og hvorledes den vil reagere for diverse kulturinngrep. Hvilke kulturinngrep kan det så bli tale om?

Jeg nevnte at molteplanten vokser på ulike jordboniteter fra den magreste myra til det næringsrike fugleberg. Dette tyder på at molteplanten ikke absolutt behøver å vokse på mager grunn. Grunnen til at den vokser i store mengder på den magre kvitosemyr er vel først og fremst den at molteplanten er svært nøysom, den hører til de få planter som greier seg her. Og for det annet er det trolig at samspillet mellom kvitmosen og molteplanten er nødvendig for vannreguleringen.

Ellers har jeg lagt merke til at grøfting kan ha en gunstig virkning på plantens trivsel. Jeg har sett at når det blir lagt en vei over en moltemyr, da gror det opp en tett bestand av molter i grøfte- og veikanten. Ellers kan en legge merke til at molteplanten vokser bare på tuer og andre forhøyninger bortover myra — ikke nede på den fuktige myra mellom tuene. Jeg nevnte også at molteplanten vokser og trives særlig godt i bjørkebeltet i forsumpninger mellom steinrabber o. l. Disse forsumpninger har gjerne avløp i en eller annen retning slik at en også her har en bedre vannregulering enn på de flate moltemyrer. Den samme dreneringen får en også i hellingene ned fra fjelltoppene hvor jeg nevnte at det ofte er store, fine molter.

Her kan det være på sin plass å dra en sammenligning med den amerikanske tranebær dyrkingen. Den dyrkes på de aller simpleste myrboniteter. Myrene kanaliseres og vannstanden reguleres slik en vil ha den. Tranebær vokser under de samme betingelser som moltebæret, og det er derfor ikke så usannsynlig at grøfting eller kanalisering kan ha sin store berettigelse også i moltekulturen. På hvilken måte kanaliseringen skal skje er det for tidlig å si noe om.

Et annet forhold som en bør nevne er sandkjøring på moltemyr. Jeg har flere ganger funnet at molteplanten vokser svært godt i sand fra grøfteoppkast og i veikanten hvor det bare er sand. I begge tilfelle vokser selve molteplanten i torven som ligger like under, men sanden hjelper den sikkert til å bli helt alene om plassen.

Hvordan reagerer så planten for næringstilførsel?

Jeg har allerede nevnt at de største moltene finner en absolutt i de små forsumpninger i bjørkebeltet. Ellers forekommer det alltid store molter i grøfteoppkast, veikanter o. l. hvor det er tilført mineraler. Svært store molter vil en også finne i overgangen mellom moltemyr og fastmark og langs bekkefar. På slike plasser er det slettes ikke næringsfattig, tvert imot, det kan ofte være mye næring med det vannet som siver ned fra bergsiden.

Så har jeg alt nevnt at moltene vokser i fugleberg. Jeg har ikke selv vært på slike steder så jeg kan ikke uttale meg om bæret der er større enn vanlig. Men ellers inneholder ekskrementene fra fuglene svært mye næring, spesielt fosfor. Dette viser jo bare at molteplanten også trives der det er næring nok. Men som regel vil denne planten tape i konkurransen med andre, spesielt gras, på de bedre jordboniteter.

Jeg vil også nevne et par gjødslingsprøver som er utført. Den ene av en gårdbruker i Vesterålen, det andre av en gårdbruker i Nordfold. Mannen i Vesterålen kjørte for noen år siden aske ut på myra. Han fortalte meg i høst at det var ikke molter akkurat der før han kjørte asken dit. Men det varte ikke lenge før moltene kom inn på haugen. Der har det senere vært de flotteste molter på hele myra. Samme mann kjørte i vår ut hysdyrgjødsel på ei rute hvor det var moltebær fra før. Det grodde opp en del gras og ugras etter frø fra gjødsla, men mannen var ikke i tvil om at det i sommer var mye større og penere molter der enn i myra omkring.

Mannen i Nordfold har på en myr av størrelse ca. 2 dekar gjødslet halvparten av myra med ca. 25 kg fullgjødsel B. Etter årets avling sier mannen følgende: «Det viste seg at på den gjødslede del ble moltene både tettere og spesielt større enn på den delen der gjødsel ikke var utstrødd. En- og toøyd (altså med 2 utvikla fruktemner) molter forekom praktisk talt ikke på den gjødslede del, mens den ugjødslede del hadde overveiende sådanne molter».

Samme mann har videre på en utkant av den dyrka jord strødd ut 30 kg superfosfat pr. dekar, og der opplyser han at han har fått «særlig store og velsmakende multer».

Jeg har også truffet på flere nybrottsfolk som har fortalt meg at deres forsøk på å kultivere moltemyr til fordel for korn og eng har blitt omtrent mislykket. I stedet har molteplantene grodd opp og gitt svært store og fine bær.

Nå vil kanskje mange si at slike sannsynlige antagelser har ingen verdi, vi må ha tall. Det sier seg selv at vi kan ikke slutte for mye utav noen få prøver, men når en ser at bladvekst blir friskere og bedre, og fremfor alt at alle fruktemner blir utviklet slik at det blir et stort, saftig bær, så må en ha grunn til å tro at her kan det gjøres noe.

Et annet problem som bør nevnes er frostfaren. Hvert år hører en melding om at molteblomsten eller karten er frosset. I Amerika har de de samme problemer i tranebærkulturen. Der har de satset millioner av kroner for å lage dammer og kanaler slik at en kan sette myrene under vann når frosten blir generende. Den mest generende frost har de like før bæra modnes om høsten og ellers er langvarig barfrost farlig. I begge tilfelle settes myra under vann.

Hvorvidt denne metoden kan brukes mot frost på molter er et åpent spørsmål. Jeg skulle tro at det ville gå bra når det er fare for frost på karten, men å sette ei blomstrende moltemyr under vann tror jeg blir verre. Dette spørsmål er iallfall verdt å vie oppmerksomhet. Men forutsetningen for at det kan ofres noe på dette felt må jo være at en først finner fram til kulturmetoder som gir et større utbytte enn den gjør i dag. I frukthager bruker en røyklegging for å hindre at frosten ødelegger blomst, kart eller frukt ei enkel frostnatt. Denne metoden bør en nok også prøve i moltekulturen.

Er molteavlingene mindre nå enn før.

Gamle folk sier gjerne at det er mye mindre molter nå enn før. De kan også fortelle at det på mange myrer — spesielt nær bebyggelsen — var mye molter før, mens det nå praktisk talt ikke forekommer.

Er så dette en realitet, eller bare hyggelige minner fra de gode bærår? Jeg har vært på jakt etter tall som kunne belyse dette forhold. I Nord-Norge finnes det flere eiendommer hvor det plukkes på part. Hvis en kunne finne notater om hvor stor part eieren har fått de forskjellige år, ville en få et bra materiale å bygge på. Er det noen som sitter inne med slike tall, vil jeg være svært takknemlig for å få opplysninger om det.

Påstanden om at det er mindre bær nå enn før tror jeg er sannsynlig. Men årsaken til nedgang i avling kan det vel være delte meninger om. De fleste vil nok skylde på kartplukkingen. De sier gjerne at planten blir revet opp under kartplukkingen. Jeg tror ikke at det er dette som er den egentlige årsaken til nedgangen i avling. En river sjelden opp hele planten. Men derimot synes jeg det er nærliggende å tro at den stadige snauplukking av kart og modne bær resulterer i at planten ikke får fornye seg generativt. Myrene blir jo skrappt så lenge det finnes et bær på den. Kartplukkingen er en stor uting. De som gir seg ut på dette tar som regel «ruble og rake». Dette bevirker at det absolutt ikke kommer et frø i myra. Når en plukker bare molter vil alltid en del bær ramle av før en får plukket dem. Kartplukkingen skulle således være mere skadelig enn å plukke modne bær. Jeg har ikke forsøk å referere til som kan styrke min påstand, men at det er snauplukkinga av kart og bær som er årsaken til nedgangen i avlinga, og ikke det at en river opp planten, det tror jeg. For å få dette belyst bør man sette i gang omfattende forsøk også på dette felt.

Ellers må en være klar over at det i våre dager er så mange flere å fordele bæra på, derfor kan det se ut som det er mindre molter nå

enn før. Hvorvidt den generative formering spiller noen rolle for bæringen er et spørsmål som må tas opp til forsøk.

I de siste 30 år er det mange som har vært inne på tanken om å kultivere moltene. Det er da også gjort en del prøver, men såvidt jeg vet er en ikke kommet fram til noe resultat som kan omsettes i praksis.

I alle tilfelle tror jeg at undersøkelsene må drives mest mulig på moltenes naturlige vokstesteder. Etter de foreløpige prøver ser det ut til at planten ikke tåler å bli flyttet inn i vanlig hagejord.

MYRENE VED SVARTNES OG SMELROR I VARDØ HERRED, FINNMARK FYLKE.

Av konsulent Per Hornburg.

Sommeren 1947 foretok Det norske myrselskap ved forfatteren en del myrundersøkelser ved Svartnes—Smelror. Undersøkelsene omfatter et ca. 17 km² stort felt av det foreslåtte område for utvidelsen av Vardø by. Retningslinjene for undersøkelsene er trukket opp i samråd med dr. Løddesøl, som også deltok i en befaring av området i slutten av juli samme år.

Kartmateriell.

Som kartgrunnlag for området — der ligger ca. 70° 22' nord og ca. 31° øst for Greenwich — er nyttet en forstørrelse av N.G.O.'s rektangelkart i målestokk 1 : 25 000. På dette kart er de enkelte myrer innkroket etter at størrelsen er fastsatt ved skritting og delvis målinger.

På grunn av at kartmaterialet er ufullstendig når det gjelder begrensningen av myrene er ikke beliggenheten av disse i forhold til fastmerker på kartet særlig nøyaktig.

Fjellgrunnen.

Ifølge geologisk oversiktskart over Nord-Norge (N.G.U. 1924) tilhører fjellgrunnen i disse strøk de kambro-siluriske sedimentærbergarter. De er lite omdannet og benevnes *Porsangerformasjonen*. Ifølge K. O. Bjørlykke (N.G.U. nr. 156, s. 204) består Porsangerformasjonen av lyse sandsteiner med innleiringer av mørke, sandige skifre, grønn og rød leirskifer og gråhvit dolomitt med konglomerater.

Klimaet.

Luftens middeltemperatur i Vardø (ca. 2 km øst for